

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 343.98:343.148:81'322.2

DOI <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2026.4/34>

Воробйова Я. М.

Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки та судових експертиз
Служби безпеки України

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДПОВІДНОСТІ ПОРІВНЯЛЬНИХ ЗРАЗКІВ МОВЛЕННЯ ДЛЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ВІДЕО-, ЗВУКОЗАПИСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКИЙ МОВНИЙ АСПЕКТ

У статті досліджено правові проблеми забезпечення відповідності порівняльних зразків мовлення під час проведення судової експертизи відео-, звукозапису в умовах воєнного стану з урахуванням українсько-російського мовного аспекту.

Проаналізовано положення Кримінального процесуального кодексу України, Закону України «Про судову експертизу», Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень щодо мови кримінального провадження, порядку отримання зразків для експертизи та вимог до матеріалів, необхідних для проведення експертизи відео-, звукозапису.

Встановлено, що кримінальне процесуальне законодавство визначає українську мову як державну мову кримінального провадження та передбачає загальний процесуальний механізм отримання зразків для експертизи, проте не встановлює спеціального правила щодо мови порівняльних зразків мовлення залежно від мови досліджуваного запису. Водночас підзаконне нормативне регулювання передбачає для ідентифікаційного дослідження особи за лінгвістичними ознаками усного мовлення відповідність мови порівняльних зразків мові досліджуваних записів.

На цій основі визначено правову проблему, що виникає у ситуації, коли досліджуваний запис містить російськомовне мовлення, а порівняльні зразки отримуються українською мовою в межах процесуальної дії, яка здійснюється відповідно до вимог кримінального процесуального законодавства.

Доведено, що зазначена проблема не полягає у порушенні вимоги щодо мови кримінального провадження або в автоматичній недопустимості різномовних зразків, а у відсутності на рівні кримінального процесуального законодавства спеціального механізму забезпечення експертної співвідносності матеріалів.

З урахуванням особливостей кримінального провадження в умовах воєнного стану, коли джерелами доказової інформації можуть бути російськомовні аудіо- та відеозаписи, запропоновано напрями нормативного та практичного врегулювання проблеми: уточнення порядку формування порівняльних зразків з урахуванням мови досліджуваного мовлення, можливість отримання додаткових мовно співвідносних зразків за процесуально допустимою процедурою та чітке розмежування процесуальної належності зразка і його експертної придатності.

Ключові слова: судова експертиза, судова експертиза відео-, звукозапису, порівняльні зразки мовлення, кримінальне процесуальне законодавство, судово-експертна діяльність, воєнний стан.

Постановка проблеми. В умовах правового режиму воєнного стану, запровадженого у зв'язку із збройною агресією російської федерації проти України, особливого значення набуває забезпечення належного доказування обставин кримінальних правопорушень, у тому числі шляхом використання спеціальних знань під час проведення судових експертиз. Одним із практично значущих напрямів у цій сфері є експертиза відео-, звукозапису, у межах якої можуть вирішуватися питання щодо ототожнення особи за фізичними параметрами голосу та за лінгвістичними ознаками усного мовлення. При цьому українська та російська мови не є тотожними мовними системами, а чинне нормативне регулювання не встановлює спеціальної вимоги щодо обов'язкового відбирання порівняльних зразків мовлення тією самою мовою, якою виконано досліджуваній запис.

Актуальність дослідження зумовлена випадками, коли досліджуваній належним чином отриманий відео-, звукозапис містить російськомовне мовлення, тоді як відповідні процесуальні дії у кримінальному провадженні здійснюються українською мовою.

Відповідно до статті 2 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України [1] завданнями кримінального провадження є, зокрема, забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду, а також забезпечення належної правової процедури. Стаття 29 КПК України [1] встановлює, що кримінальне провадження здійснюється державною мовою, а сторона обвинувачення, слідчий суддя та суд складають процесуальні документи державною мовою. Ця норма визначає загальне правило щодо мови кримінального провадження. Разом з цим, частина 3 статті 29 КПК України [1] гарантує учасникам кримінального провадження, які не володіють або недостатньо володіють державною мовою, право давати показання, заявляти клопотання і подавати скарги та виступати в суді рідною або іншою мовою, якою вони володіють, із забезпеченням у разі необхідності послуг перекладача.

Отже, на рівні Кримінального процесуального кодексу України законодавець врегульовує питання мови кримінального провадження та мовних прав його учасників. Разом з тим, КПК України не містить спеціального положення, яке б безпосередньо визначало мову порівняльного зразка усного мовлення, що надається для проведення експертизи, залежно від мови мовлення,

зафіксованого у досліджуваному відео-, звукозаписі.

Зазначимо, що стаття 245 «Отримання зразків для експертизи» КПК України [1] передбачає процесуальний механізм отримання зразків для експертизи. Зокрема, у разі необхідності отримання зразків для проведення експертизи вони відбираються стороною кримінального провадження, яка звернулася за проведенням експертизи або за клопотанням якої експертизу призначено слідчим суддею. Ця стаття не встановлює спеціальних вимог до мови зразків усного мовлення та не визначає порядку співвідношення мови такого зразка з мовою мовлення, зафіксованого в об'єкті експертного дослідження.

Водночас, відповідні вимоги встановлені на підзаконному рівні регулювання судово-експертної діяльності, а саме наказом Міністерства юстиції України від 08 жовтня 1998 року № 53/5 [2, 3, 4], яким затверджено Інструкцію про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень і Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень. Сам наказ № 53/5 прийнятий, зокрема, відповідно до статей 7, 8 Закону України «Про судову експертизу» [5] з метою забезпечення єдиного підходу при проведенні судових експертиз та підвищення якості їх проведення.

Так, Закон України «Про судову експертизу» визначає правові, організаційні та фінансові основи судово-експертної діяльності, а стаття 1 визначає судову експертизу як дослідження експертом на основі спеціальних знань об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [5]. Отже, законодавча модель судової експертизи передбачає використання спеціальних знань та проведення дослідження за встановленими правилами, однак конкретні вимоги до матеріалів для окремих видів експертиз деталізуються в підзаконному акті.

В контексті цієї проблеми принципове значення має глава 20 розділу I Науково-методичних рекомендацій [2], що присвячена експертизі відео-, звукозапису. У ній як окреме завдання передбачено ототожнення особи за лінгвістичними ознаками усного мовлення. Для проведення такого дослідження експерту надається фонограма досліджуваної розмови та фонограма зразків усного мовлення особи у формі спонтанного діалогу або монологу. При цьому встановлено спеціальну вимогу: зразки мовлення особи, надані

для порівняння, повинні збігатися за мовою з мовленням у досліджуваних записах та бути зафіксованими у формі розгорнутих висловлювань.

Отже, виникає принципова відмінність між рівнями правового регулювання. На рівні КПК України встановлено загальне правило про здійснення кримінального провадження державною мовою, а також передбачено процесуальний механізм отримання зразків для експертизи. На рівні підзаконному встановлено спеціальну вимогу щодо збігу мови порівняльних зразків із мовою досліджуваного запису.

Саме ця різниця у рівнях нормативного регулювання формує правову проблему, що потребує наукового дослідження. Бо типовою є ситуація, за якої запис містить мовлення російською мовою, тоді як особа, мовлення якої підлягає ідентифікації, під час проведення процесуальної дії надає відповіді українською мовою. Це є можливим, зокрема, коли особа володіє обома мовами та в межах кримінального провадження користується українською мовою.

У цьому випадку формування порівняльного матеріалу українською мовою саме по собі відповідає загальному правилу статті 29 КПК України [1], щодо державної мови кримінального провадження. Проте з позиції спеціальних вимог до ідентифікаційного дослідження усного мовлення виникає питання про достатність такого матеріалу для порівняння з російськомовним досліджуваним записом, оскільки рекомендації вимагають збігу мови порівняльних зразків із мовою досліджуваних записів.

Тож, проблема полягає не у використанні російської мови як такої у кримінальному провадженні та не у необхідності здійснення процесуальних дій російською мовою. Проблема полягає у відсутності на рівні кримінального процесуального законодавства спеціального регулювання ситуації, коли мова об'єкта ідентифікаційного дослідження не збігається з мовою, якою здійснюється відповідна процесуальна дія та формується порівняльний матеріал, за наявності підзаконної нормативної вимоги щодо збігу мови таких матеріалів.

Зазначена проблема має особливе значення в умовах воєнного стану. Збройна агресія РФ проти України зумовлює необхідність належного документування та розслідування кримінальних правопорушень, у межах яких джерелами доказової інформації можуть виступати аудіо- та відеоматеріали з російськомовним мовленням. У таких провадженнях якість і повнота ідентифікаційного

дослідження можуть безпосередньо залежати від того, чи відповідає наданий експерту порівняльний матеріал установленим спеціальним вимогам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика судової експертизи відео-, звукозапису, ідентифікації особи за голосом і мовленням, а також підготовки порівняльних зразків не є новою для української криміналістики та судово-експертної діяльності. Водночас, аналіз наукових праць свідчить, що основна увага дослідників зосереджувалася переважно на криміналістичних, експертних і процесуальних аспектах отримання та оцінювання зразків, тоді як питання співвідношення мови кримінального провадження, мови досліджуваного запису та мови порівняльного матеріалу в сучасних умовах потребує окремого комплексного дослідження.

Так, у праці І. А. Горбач-Кудрі та В. В. Журавля «Проблема отримання зразків для проведення ідентифікаційного дослідження особи за голосом і мовленням», розглядаються правові аспекти отримання зразків голосу та мовлення відповідно до українського кримінального і цивільного судочинства та визначають основні критерії, яким повинні відповідати такі зразки для подальшого ідентифікаційного дослідження [6]. Принципово важливо, що автори розглядають зразок голосу та мовлення як одну з передумов результативності самого ідентифікаційного дослідження. Такий підхід дозволяє розглядати вимоги до порівняльного матеріалу не ізольовано, а у зв'язку з можливістю експерта вирішити поставлене перед ним завдання.

Безпосередньо питання процесуального статусу та вимог до зразків при проведенні судової експертизи відео-, звукозапису досліджує Л. Ю. Долженко у статті «Особливості отримання зразків при проведенні судової експертизи відео-, звукозапису» (Міжнародний науковий журнал «Інтернаука», 2021). Автор розглядає отримання зразків у контексті подальшого призначення та проведення експертного дослідження, систематизує основні вимоги до зразків голосу та мовлення, а також зазначає, що зразки мають відповідати критеріям безперечності походження, необхідної кількості, якості та сумісності. Окремо серед вимог до експериментальних зразків названо відповідність мов, відповідність форм усного мовлення, наявність у зразку фраз і слів, які мали місце у досліджуваній фонограмі, а також необхідність урахування емоційного стану мовця [7].

Новий етап розвитку зазначеної проблематики представлений напрацюваннями В. Магери «Під-

готовка та надання матеріалів і засобів для криміналістичного дослідження відео- та звукозаписів» (Судова експертиза, 2025) [8], безпосередньо присвячених практичним заходам, необхідним для правильного відбору матеріалів та створення експериментальних зразків.

Важливим джерелом методичного характеру є також видання Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України [9], яке включене до переліку рекомендованої Міністерством юстиції України літератури для використання під час проведення відповідних судових експертиз [10]. Це методичні рекомендації авторства В. В. Коломицева, Н. А. Ковальчук та І. О. Рябенко «Основи фонетичного аналізу під час проведення криміналістичного дослідження усного мовлення українськомовних дикторів», де зосереджено увагу на фонетичному аналізі мовлення та його використанні під час криміналістичного дослідження [9]. Праця має безпосереднє значення для розуміння того, що ідентифікаційне дослідження мовлення здійснюється із врахуванням конкретних мовних і фонетичних характеристик мовленнєвого матеріалу.

У зарубіжній науковій літературі питання ідентифікації мовця розглядається крізь призму об'єктивних фонетичних та мовних характеристик мовлення. Зокрема, М. Jessen, представник німецької школи судової фонетики, у статті «Судова фонетика» («Forensic phonetics») [11] розглядає фонетичні характеристики як один із базових компонентів судово-фонетичного дослідження мовця. Такий підхід має безпосереднє значення для нашого дослідження, оскільки дозволяє виходити з того, що ідентифікаційне порівняння здійснюється не лише за загальними акустичними властивостями голосу, а й з урахуванням особливостей реалізації мовлення, сформованих відповідно мовною системою.

Подальший розвиток цього підходу простежується у дослідженні «Судове розпізнавання мовця: новий метод на основі вилучення інформації про акцент і мову з коротких висловлювань» («Forensic speaker recognition: A new method based on extracting accent and language information from short utterances») Sajid Saleem, Fazli Subhan та співавторів [12], присвяченому розпізнаванню мовця, у якому окремо враховуються інформація про мову та акцент. Для нашої проблематики це має принципове значення, оскільки підтверджує необхідність розглядати мовну характеристику як складову ідентифікаційного матеріалу, а не як

другорядну обставину його формування. Відповідно, якщо досліджуваний звукозапис містить мовлення однією мовою, а порівняльний матеріал – мовлення іншою, виникає питання про можливість коректного зіставлення відповідних мовленнєвих характеристик.

Безпосередньо проблему мовної невідповідності досліджуваного та порівняльного матеріалу розглядають D. Sztahó та A. Fejes (Угорщина) у статті «Вплив мовної невідповідності на автоматизоване судове порівняння голосу з використанням глибинних нейромережових представлень» («Effects of language mismatch in automatic forensic voice comparison using deep learning embeddings») [13], у якій досліджено вплив language mismatch на результати судового порівняння голосу. Значення цієї роботи для української практики полягає в тому, що вона науково підтверджує необхідність урахування мовного чинника у випадках, коли мова досліджуваного і порівняльного матеріалу не збігається. З огляду на це, ситуація, за якої запис містить російськомовне мовлення, тоді як порівняльні зразки формуються під час процесуальної дії українською мовою, має розглядатися не лише як організаційне питання проведення експертизи, а як проблема забезпечення належної методичної співвідносності матеріалів, яка потребує правового врегулювання.

Постановка завдання. Мета дослідження полягає у визначенні правових проблем забезпечення відповідності порівняльних зразків мовлення під час проведення судової експертизи відео-, звукозапису в умовах воєнного стану у випадках невідповідності мови досліджуваного запису та порівняльних зразків, зокрема за українсько-російського мовного співвідношення, а також у визначенні можливих напрямів їх правового та практичного вирішення. Для досягнення поставленої мети передбачається: (1) визначити нормативні вимоги до мови кримінального провадження та порівняльних зразків мовлення; (2) встановити співвідношення положень кримінального процесуального законодавства і підзаконного нормативного регулювання судової експертизи відео-, звукозапису; (3) з'ясувати значення відповідності мови досліджуваного та порівняльного матеріалу для проведення ідентифікаційного дослідження; (4) визначити правові проблеми, що виникають у разі відмінності зазначених мов; (5) окреслити можливі напрями їх нормативного та практичного врегулювання з урахуванням особливостей кримінального провадження в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Виклад основного матеріалу необхідно розпочати з визначення нормативної ієрархії регулювання відповідних правовідносин. Відповідно до ст. 29 КПК України [1], кримінальне провадження здійснюється державною мовою, що визначає загальне правило використання мови під час здійснення процесуальної діяльності. Водночас зазначена норма не встановлює спеціальних вимог щодо мови порівняльних зразків мовлення, які отримуються для проведення ідентифікаційної експертизи відео-, звукозапису. Спеціальне нормативне регулювання судово-експертної діяльності здійснюється Законом України «Про судову експертизу» [5], Інструкцією про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженою наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 [2], та відповідними науковими та методичними рекомендаціями. Ці акти визначають порядок призначення і проведення експертизи та вимоги до матеріалів, необхідних для її проведення, однак не містять на рівні закону спеціального процесуального механізму вирішення ситуації, коли мова досліджуваного запису та мова отриманих у межах кримінального провадження порівняльних зразків не збігаються. Отже, виникає нормативно не врегульоване на рівні кримінального процесу питання забезпечення належної відповідності порівняльного матеріалу об'єкту експертного дослідження.

Визначене кримінальним процесуальним законом правило щодо мови провадження підлягає застосуванню і під час проведення процесуальних дій, у межах яких формуються матеріали, що надалі можуть бути використані для проведення судової експертизи. Водночас, правова природа таких матеріалів визначається не лише способом їх отримання, а й тим, яке експертне завдання вони мають забезпечити. У випадку ідентифікаційного дослідження голосу та мовлення порівняльні зразки є необхідною складовою матеріалів, наданих експерту, оскільки саме їх зіставлення з досліджуваним записом забезпечує можливість вирішення питання про тотожність мовця.

Відповідно до ст. 7-1 Закону України «Про судову експертизу» [5], підставою для проведення судової експертизи є відповідне судове рішення, рішення органу досудового розслідування або договір з експертом чи експертною установою у випадках, передбачених законом. Порядок організації призначення та проведення експертиз, вимоги до матеріалів, що надаються експерту, та оформлення результатів дослідження

визначаються Інструкцією про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженою наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 [2].

Згідно з п. 1.1 зазначеної Інструкції [2], її положення визначають порядок призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, організацію їх проведення, права, обов'язки та відповідальність експертів, а також порядок підготовки матеріалів, необхідних для проведення експертизи, та оформлення її результатів. Відповідно до п. 1.2.1 Інструкції [2], до криміналістичних видів судових експертиз належить, зокрема, експертиза відео-, звукозапису. Таким чином, дослідження відповідних об'єктів здійснюється в установленому нормативному порядку та передбачає підготовку комплексу матеріалів, необхідних експерту для вирішення поставлених питань.

Експерту мають бути надані об'єкти дослідження та матеріали, необхідні для проведення відповідного експертного дослідження. У разі проведення ідентифікаційного дослідження особи за голосом і мовленням такими матеріалами поряд із досліджуваним записом виступають порівняльні зразки мовлення [2]. Їх призначення полягає у забезпеченні можливості зіставлення ознак, виявлених у досліджуваному матеріалі, з відповідними ознаками мовлення особи, яка перевіряється.

Саме на цьому етапі загальне нормативне регулювання переходить у спеціальну площину експертного дослідження. Питання про достатність та придатність наданих матеріалів вирішується з урахуванням спеціальних знань експерта та методичних вимог відповідного виду експертизи. Тому, для ідентифікаційного дослідження голосу та мовлення значення має не лише факт отримання зразка від конкретної особи, а й його характеристики, які забезпечують можливість належного зіставлення з досліджуваним матеріалом.

Разом із тим ні КПК України, ні Закон України «Про судову експертизу» не містять спеціальної норми, яка б визначала мову порівняльних зразків мовлення залежно від мови досліджуваного звукозапису. Відповідні питання деталізуються у підзаконному нормативному забезпеченні судово-експертної діяльності. Зокрема, науково-методичні положення щодо проведення ідентифікаційного дослідження голосу та мовлення передбачають необхідність урахування характеристик порівняльного матеріалу, у тому числі його мовних особливостей. Отже, спеціальне експертне регулю-

вання встановлює вимоги до матеріалу з позиції можливості його використання для дослідження, тоді як кримінальне процесуальне законодавство визначає порядок його отримання в межах кримінального провадження.

При цьому нормативні положення підзаконного та методичного рівня підлягають застосуванню лише в межах, визначених законами України. Вони можуть конкретизувати порядок підготовки матеріалів для експертизи, але не можуть встановлювати інший порядок здійснення кримінального провадження або створювати винятки з установлені законом вимоги щодо його мови. У зв'язку з цим виникає питання практичного узгодження двох обставин: необхідності дотримання встановленого КПК України порядку проведення процесуальної дії та необхідності формування такого порівняльного матеріалу, який відповідає спеціальним вимогам ідентифікаційного дослідження мовлення.

Особливого значення це набуває у випадку, коли об'єктом експертного дослідження є запис російськомовного мовлення, а порівняльний матеріал отримується під час процесуальної дії українською мовою. У такій ситуації законодавство визначає порядок здійснення відповідної процесуальної дії, однак не встановлює спеціального механізму забезпечення мовної відповідності порівняльних зразків об'єкту експертного дослідження.

Таким чином, чинне нормативне регулювання визначає загальні правові підстави та порядок призначення і проведення судової експертизи відео-, звукозапису, однак не містить спеціального правила щодо співвідношення мови досліджуваного запису та мови порівняльних зразків. Ця обставина безпосередньо впливає на практику підготовки матеріалів до експертизи та зумовлює необхідність окремого розгляду вимог до порівняльних зразків мовлення, що становить наступний аспект дослідження.

Отже, процесуальна належність отриманого зразка та його експертна придатність є взаємопов'язаними, але не тотожними категоріями: законність отримання матеріалу не означає автоматичної достатності такого матеріалу для вирішення конкретного експертного завдання.

Саме тут виникає проблема, яка є предметом цього дослідження. Чинне кримінальне процесуальне законодавство встановлює державну мову кримінального провадження, однак не визначає спеціального порядку формування порівняльних зразків у випадку, коли мовлення в досліджува-

ному записі здійснюється іншою мовою. Відповідно, за наявності російськомовного досліджуваного запису та українськомовних порівняльних зразків питання полягає не в порушенні самої вимоги щодо мови кримінального провадження, а в тому, чи забезпечує такий матеріал умови для проведення належного ідентифікаційного дослідження та яким чином ця вимога може бути реалізована без відступу від КПК України. Українська та російська мови є різними мовними системами і мають власні фонетичні та орфоепічні норми. Тому одна й та сама особа, яка володіє обома мовами, реалізує своє мовлення відповідно до нормативних та артикуляційних особливостей конкретної мови. Зміна мови мовлення відповідно змінює частину ознак, які сприймаються та аналізуються під час фонетичного дослідження.

Якщо досліджуваний запис містить російськомовне мовлення, а порівняльний матеріал представлений виключно українським мовленням тієї самої особи, експерт отримує різномовні матеріали, сформовані за різними мовними нормами. Це не означає автоматичної неможливості проведення експертизи або автоматичної недопустимості такого матеріалу. Однак така обставина має бути врахована при визначенні можливості та меж ідентифікаційного дослідження, оскільки частина мовленнєвих ознак, що підлягають порівнянню, зумовлена саме мовою, якою реалізоване мовлення.

Водночас під час воєнного стану зазначена проблема набуває додаткового практичного значення. В умовах збройної агресії російської федерації у кримінальних провадженнях можуть використовуватися різні за походженням аудіо- та відеоматеріали, у тому числі записи російськомовного мовлення. Їх дослідження має здійснюватися з дотриманням загальних вимог кримінального процесуального законодавства та спеціальних правил судової експертизи. При цьому сам факт використання російської мови в об'єкті експертизи не може автоматично визначати процесуальний порядок отримання інших матеріалів, оскільки питання мови кримінального провадження врегульоване законом. Проблема полягає у необхідності забезпечити належну доказову та експертну цінність матеріалів без створення процесуального механізму, який суперечив би встановленим законом правилам.

На цій підставі доцільними є такі напрями нормативного та практичного врегулювання. Першим напрямом є нормативне уточнення порядку формування порівняльних зразків мовлення для

експертизи відео-, звукозапису. Доцільно на рівні відповідного нормативного акта чітко визначити, що під час підготовки матеріалів для ідентифікаційного дослідження враховується мова досліджуваного мовлення та, за можливості, забезпечується отримання порівняльного матеріалу тією самою мовою. Обґрунтуванням такої пропозиції є необхідність узгодити процесуальний порядок отримання матеріалів із спеціальними вимогами експертного дослідження.

Другим напрямом є закріплення механізму отримання додаткових порівняльних матеріалів у випадку, коли первинно надані зразки не забезпечують необхідної співвідносності з об'єктом дослідження. Такий механізм може передбачати можливість надання експертом мотивованого клопотання про додаткові матеріали у випадках, коли наявних зразків недостатньо для вирішення поставленого питання. Правовою підставою для такого підходу є положення КПК України та Закону України «Про судову експертизу», які пов'язують проведення експертизи з необхідністю надання експерту матеріалів, потрібних для виконання дослідження, а також покладають на експерта обов'язок провести повне й об'єктивне дослідження.

Третім напрямом є розмежування процесуальної належності та експертної придатності порівняльних зразків. На практичному рівні доцільно передбачити, що питання про те, чи достатні українськомовні зразки для дослідження російськомовного запису, не вирішується слідчим або прокурором самостійно як питання спеціальних знань. Процесуальний суб'єкт забезпечує законність отримання матеріалів, а експерт у межах своєї компетенції оцінює їх достатність і придатність для конкретного дослідження. Такий підхід відповідає розмежуванню функцій учасників кримінального провадження та спеціальної компетенції судового експерта.

Таким чином, оптимальним напрямом вирішення проблеми є не встановлення спрощеного правила про автоматичну обов'язковість одна-

кової мови матеріалів, а створення нормативно визначеного механізму врахування мовної характеристики об'єкта під час формування порівняльних зразків та оцінювання їх експертної придатності. У випадку російськомовного досліджуваного запису пріоритетним має бути забезпечення можливості експерту отримати співвідносний російськомовний порівняльний матеріал у спосіб, який відповідає вимогам кримінального процесуального законодавства. Якщо це неможливо або наданий матеріал є різномовним, відповідна обставина повинна бути прямо врахована експертом при визначенні можливості, повноти та меж ідентифікаційного дослідження.

Висновки. Отже, в умовах воєнного стану та збройної агресії російської федерації проти України особливого практичного значення набуває проблема проведення судової експертизи відео-, звукозапису, коли досліджуване мовлення є російськомовним, а порівняльні зразки формуються українською мовою в межах кримінального провадження. Відсутність у КПК України спеціального механізму забезпечення відповідності мови досліджуваного та порівняльного матеріалу не є самостійним процесуальним порушенням, однак може впливати на повноту, обґрунтованість і валідність ідентифікаційного дослідження. Це безпосередньо стосується надійності доказової бази у кримінальних провадженнях, у яких використовуються російськомовні аудіо- та відеозаписи. Вирішення проблеми вбачається у нормативному уточненні порядку підготовки порівняльних зразків із урахуванням мови досліджуваного мовлення, зокрема можливості отримання за процесуально допустимою процедурою додаткових зразків російською мовою, а також у методичному визначенні порядку оцінювання експертом різномовного матеріалу та обов'язкового врахування цієї обставини при формуванні висновку. Такий підхід дозволить узгодити вимоги ст. 29 КПК України із завданням забезпечення належної якості та доказової надійності судової експертизи відео-, звукозапису в умовах воєнного стану.

Список літератури:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI : станом на 09.08.2026. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
2. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>
3. Про внесення змін до наказу Міністерства юстиції України від 08 жовтня 1998 року № 53/5 : наказ Міністерства юстиції України від 05.08.2021 № 2770/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z1051-21>

4. Про внесення змін до наказу Міністерства юстиції України від 08 жовтня 1998 року № 53/5 : наказ Міністерства юстиції України від 26.12.2012 № 1950/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0001-13>
5. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII : станом на 01.01.2026. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4038-12>
6. Горбач-Кудря І. А., Журавель В. В. Проблема отримання зразків для проведення ідентифікаційного дослідження особи за голосом і мовленням. *Криміналістичний вісник*. 2012. № 1 (17). С. 179–183.
7. Долженко Л. Ю. Особливості отримання зразків при проведенні судової експертизи відео-, звукозапису. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2021. № 6 (106), т. 2. С. 56–57.
8. Магера В. Підготовка та надання матеріалів і засобів для криміналістичного дослідження відео- та звукозаписів. *Судова експертиза*. 2025. № 1. С. 72–79. DOI: <https://doi.org/10.32782/forensic.science.2025.1.10>
9. Коломицев В. В., Ковальчук Н. А., Рябенко І. О. Основи фонетичного аналізу під час проведення криміналістичного дослідження усного мовлення українськомовних дикторів : методичні рекомендації. Київ : Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України, 2016. 53 с.
10. Про затвердження переліків рекомендованої науково-технічної та довідкової літератури, що використовується під час проведення судових експертиз : наказ Міністерства юстиції України від 08.05.2018 № 1467/5. URL: <https://expertize-journal.org.ua/normativnie-documenti/7827-nakaz-ministerstva-yustitsiji-ukrajini-vid-08-05-2018-1467-5-pro-zatverdzhennya-perelikiv-rekomendovanoji-naukovo-tekh-nichnoji-ta-dovidkovoji-literaturi-shcho-vikorisovuetsya-pid-chas-provedennya-sudovikh-ekspertiz>
11. Jessen M. Forensic phonetics. *Language and Linguistics Compass*. 2008. Vol. 2, no. 4. P. 671–711. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1749-818X.2008.00066.x>
12. Sajid Saleem, Fazli Subhan, Noman Naseer, Abdul Bais, Ammara Imtiaz. Forensic speaker recognition: A new method based on extracting accent and language information from short utterances. *Forensic Science International: Digital Investigation*. 2020. Vol. 34. Art. 300982. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.fsidi.2020.300982>
13. Sztahó D., Fejes A. Effects of language mismatch in automatic forensic voice comparison using deep learning embeddings. *Journal of Forensic Sciences*. 2023. Vol. 68, no. 3. P. 871–883. DOI: <https://doi.org/10.1111/1556-4029.15250>

Vorobiova Ya. M. LEGAL PROBLEMS OF ENSURING THE CORRESPONDENCE OF COMPARATIVE SPEECH SAMPLES FOR FORENSIC VIDEO AND AUDIO RECORDING EXAMINATION UNDER MARTIAL LAW: THE UKRAINIAN-RUSSIAN LANGUAGE ASPECT

The article examines the legal problems of ensuring the conformity of comparative speech samples in the course of forensic examination of video and audio recordings under martial law, taking into account the Ukrainian-Russian linguistic aspect.

The provisions of the Criminal Procedure Code of Ukraine, the Law of Ukraine “On Forensic Examination”, and the Instruction on the Appointment and Conduct of Forensic Examinations and Expert Studies are analyzed with regard to the language of criminal proceedings, the procedure for obtaining samples for forensic examination, and the requirements for materials necessary for conducting forensic examination of video and audio recordings.

It is established that criminal procedural legislation defines Ukrainian as the state language of criminal proceedings and provides for a general procedural mechanism for obtaining samples for forensic examination; however, it does not establish a specific rule concerning the language of comparative speech samples depending on the language of the recording under examination. At the same time, subordinate regulatory provisions establish, for the identification examination of a person based on linguistic features of oral speech, the requirement that the language of comparative samples correspond to the language of the recordings under examination.

On this basis, a legal problem is identified that arises in a situation where the recording under examination contains Russian-language speech, while comparative samples are obtained in Ukrainian within the framework of a procedural action conducted in accordance with the requirements of criminal procedural legislation.

It is demonstrated that the problem does not consist in a violation of the requirement concerning the language of criminal proceedings or in the automatic inadmissibility of samples in different languages, but in the absence, at the level of criminal procedural legislation, of a specific mechanism for ensuring the expert comparability of the materials.

Taking into account the specific features of criminal proceedings under martial law, when Russian-language audio and video recordings may constitute sources of evidentiary information, the article proposes directions for normative and practical regulation of the problem: clarification of the procedure for forming comparative

samples with regard to the language of the speech under examination; the possibility of obtaining additional linguistically corresponding samples through a procedurally admissible procedure; and a clear distinction between the procedural admissibility of a sample and its suitability for forensic examination.

Keywords: *forensic examination, forensic examination of video and audio recordings, comparative speech samples, criminal procedural legislation, forensic expert activity, martial law.*

Дата першого надходження статті до видання: 17.07.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 31.07.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 10.09.2026